

МЕМОРІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. Розвідку присвячено меморіальній політиці Великої Британії в часи Першої світової війни, міжвоєнний та повоєнний період. Висвітлено форму та зміст проведення цієї політики, її ключові аспекти. Приділено увагу загальним даним архівів, благодійних організацій, які займаються встановленням і підтриманням меморіальних пам'яток.

Ключові слова: меморіальна політика, Перша світова війна, Велика Британія, меморіали, поховання.

Abstract. The exploration is devoted to the memorial policy of Great Britain during the First World War, the interwar and postwar period. The form and content of this policy, its key aspects are highlighted. Attention is paid to the general data of archives, charitable organizations involved in the construction and maintenance of memorials.

Keywords: memorial policy, World War I, Great Britain, memorials, burials.

Актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю вивчення зарубіжного досвіду меморіальної політики задля розбудови її у вітчизняному українському просторі. Нещодавній 100-річний ювілей Першої світової війни спричинив науковий інтерес не лише до власне подієвої складової, але й до історії вшанування жертв першого глобального військово-політичного конфлікту. Надзвичайно цікавим є досвід розбудови меморіального простору у найбільших державах – його учасниках, серед яких Велика Британія, що продемонструвала чи не найбільшу повагу до полеглих у роки тієї війни.

Метою розвідки є аналіз меморіальної політики Великої Британії щодо Першої світової війни. Джерельну основу дослідження склали матеріали благодійної організації «War Memorials Trust» – благодійної організації, що зберігає та доглядає понад 100 тис. меморіалів війни, розташованих по всій території цієї держави [4].

Втрати Великої Британії у Першій світовій війні перевищили 1 млн (1 104 890) осіб. Більшість учасників бойових дій було поховано на місці поля битви, багато британців упокоїлися на території Франції [1]. Об'єднане Королівство нараховує близько 180 пам'ятників національної важливості та сотні місцевого та індивідуального значення.

Огляд ключових об'єктів варто розпочати з меморіалів національного рівня в самому серці британської держави – Лондоні. Зокрема, кенотаф в Уайтхоллі, в центрі Лондона є військовим меморіалом для Об'єданого Королівства на честь людських втрат 1914–1918 рр. національного масштабу. Спочатку виготовлений з дерева та гіпсу він був розроблений Едвіном Лутенсом як тимчасовий меморіал для національного святкування Дня миру. Перша хода ветеранів позитивно привітала меморіал покладанням квітів на честь полеглих. Дуже швидко до цього меморіалу почали сходилися тисячі людей для скорботи над загиблими родичами та земляками. Владою

було прийнято рішення на цьому місці збудувати постійний пам'ятник. 3 грудня 1919 р. він став місцем щорічного вшанування пам'яті полеглих. Спочатку був варіант збудувати великий хрест або ж меморіал у вигляді могили, проте це не було притаманно британському духу. Зупинилися на кенотафі, який є «порожньою могилою» в прямому сенсі словосполучення. Кенотафи завжди зводилися на честь померлих за межами Батьківщини, у разі з Великою Британією цей варіант меморіалу виявився найбільш доречним, оскільки більшість померлих було поховано в братських могилах на території континентальної Європи на місцях бойових дій. Кенотаф виявився тим, чого прагнули британці. Е. Лютенс описував це так: «Дерев'яний пам'ятник був замінений кам'яним, це було те, чого хотіли люди. Це було масове відчуття, занадто глибоке, щоб його можна було виразити краще, ніж описати тони вічно свіжих квітів, які покладалися день у день. Отже, було задоволене відчуття мільйонів, що Кенотаф повинен бути тут саме таким. І я, як його дизайнер, отримую від цього найвище задоволення» [1].

Відкриття пам'ятника відбулося 11 жовтня 1920 р. На інаугурації були присутні король, архієпископ Кентерберійський. За три наступні дні Кенотаф відвідали близько 400 тис. осіб. Його скромність і красномовство рідкісні в історії військових меморіалів. За своїм духом кенотаф викликає глибоке відчуття реальності смерті в нестабільному світі. Цей стоїчний погляд на трагічну долю людини набув особливого значення в задумах Е. Лютенса, а також на інших спроектованих ним цвинтарях і меморіалах загиблих у Великій війні [1].

Важливе місце в меморіальній пам'яті посів меморіал-дендрарій у Стаффордширі. Це цілий лісний ландшафт з площею 150 акрів, 30 тис. дерев і понад 350 пам'ятників. Розроблений був на найвищому рівні влади, але меморіали зводилися також за співпраці з приватними особами, військовими асоціаціями, благодійними організаціями, різного роду службами та братствами. Остаточний його варіант було створено в 1997 р. в центрі Великої Британії в Алревасі (Стаффордшир).

Наступний меморіал – Little Waltham – зведено в Уессексі. Він складається з гранітної кам'яної основи та цоколю, прикрашеного кельтським хрестом. На плінтусі зображено імена померлих в обох світових війнах. У 1919 р. було сформовано комітет місцевих жителів для збору коштів на фінансування меморіалу та меморіальної зали (в Брук-Хол). Після Другої світової на меморіалі було закарбовано ще 7 місцевих імен загиблих і додано напис: «Пам'яті цих людей / Хто потрапив у Велику війну 1914–1919 рр.» / Імена / «Пам'яті чоловіків / і жінок цього приходу / котрі віддали свої життя / Війна 1939–1945 років / (Імена)». У 2016 р. War Memorials Trust коштами гранту в розмірі 270 ф. ст. меморіал було реконструйовано [2].

Схожий монумент встановлено у містечку Бертон-он-Трент (Burton on Trent). Його спроектував Генрі Чарльз Фер, відкрито 02 серпня 1922 р. графом Дартмутом. На вершині скульптури зображено фігуру ангела з лавровим вінком

в одній руці і перевернутим мечем в іншій. Під нею на кам'яному стовпі розміщено дві бронзові таблички, на яких висічено написи та імена. Поруч з ними знаходяться ще дві скульптури – «Святий Георгій» та фігура «Миру та Перемоги» з голубом у руці. У 2000 р. цей меморіал було реконструйовано за рахунок 200 ф. ст. від Фонду військових меморіалів. Ангела було знято, для того щоб реконструкція могла пройти якнайкраще. Проте нас в цьому меморіалі цікавлять саме мотиви. Хоча присутні фігури миру, варто виділити саме ангела з мечем і написи, вирізьблені на бронзових табличках: «Герої Бертон / шанують / безсмертних мерців / ту велику білу / компанію / сяючих душ / які віддали свою юність. / Щоб світ міг / постаріти. 1914–1919 рр.

«Славної / безсмертної пам'яті / офіцерів, / некомандированих офіцерів / і людей / Бертон-на-Тренті, / які служили / у Великій війні / 1914 і 1919 років / в захист / свого короля і країни / і віддав свої життя / за перемогу / честі і свободи / над терором і утиском / їхніх нетлінних імен, / записаних на стінах / ратуші / цього повіту, округу. / В приклад / для тих, / хто прийшов сюди після того».

«Згадують також / тих, хто загинув / в світовій війні / 1939–1945» [3].

Якби ці написи в міжвоєнний період були на меморіалах Німеччини, їх би назвали реваншистськими, проте у Великій Британії їх вважають величними. Якщо Франція стосовно Першої Світової обрала роль жертви, яка зробила внесок у перемогу, то Велика Британія шанує своїх славетних воїнів, створює міфи та легенди. Так тривало до кінця Другої світової війни, доки вона залишалася імперією в усіх сенсах.

Отже, політика британської влади у воєнний та міжвоєнний період мала імперський характер, що простежувалося і в меморіальній діяльності. Велика війна торкнулася практично кожної британської сім'ї, що помітно вплинуло на психологічну перспективу наступного покоління. Отже відразу після її завершення на тлі горя і соціально-економічного потрясіння зводилися меморіальні монументи, яким притаманна навмисна скромність і «величезна простота задуму», що стали вирішальними в залученні нової суспільної хвилі пам'яті.

Джерела та література

1. Greenberg A. (March 1989). «Lutyens' Cenotaph». *Journal of the Society of Architectural Historians*. Oakland, California: University of California Press. № 48(1). P. 5–23.
2. War Memorials Trust reference WM10050 UK National Inventory of War Memorials: 22319. URL: <http://www.warmemorials.org/search-grants/?gID=1403>
3. War Memorials Trust reference WM101 UK National Inventory of War Memorials: 1948. URL: <http://www.warmemorials.org/search-grants/?gID=385>
4. War Memorials Trust reference WM103 UK National Inventory of War Memorials: 124376. URL: <http://www.warmemorials.org/search-grants/?gID=1094>